

ӘОЖ 341.

ДӘСТҮРЛІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚ ПЕН ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚТЫҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ АНАЛИЗИ

Жанас Айдана Махаббатқызы

Zhanas_aidana@mail.ru

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Халықаралық құқық мамандығы ХҚқ-31 тобының студенті
Ғылыми жетекшісі – Сейдеш Б. Б.

«Халықаралық жеке құқық» - Отандық Азаматтық Кодексінің бір бөлімі, яғни квинтэссенция әсерінен пайда болған, қазіргі заманғы әлемнің ұлттық құқығы болып табылады. Аталған бөлімнің мақсаты: әртүрлі елдердегі қолданыстағы мүлдем ұқсамайтын құқықтық ұғымдар мен тетіктерін бейімдеу болып табылады, яғни оларды жалпы бөлімге келтіру мақсатында қолдану.

Егер құқықтың басқа салалары туралы айтатын болсақ: мысалы, салық салу тетіктері-әр түрлі елдерде түбірімен ерекшеленуі мүмкін; планетадағы мемлекеттердегі құқық қорғау жүйелерінің тетіктері бізге өзінің әралуандығын көрсетеді. Басқа сөзбен айтқанда, көптеген елдерде мемлекеттік құрылым жүйесі мүлдем жеке болып келеді. Бұл қатарды басқа да қоғамдық қатынастар бойынша да жалғастыруға болады. Бірақ! Сауда және шаруашылық қызмет саласында реттеу тетіктерін түбірінен ажырата алмайды, себебі өзара сауданың өзі және әртүрлі елдер субъектілерінің өзара қызметі негізінде жұмыс жасауы мүмкін емес. Сондықтан шетелдік элементке арналған жеке бөлім азаматтық заңнамада бар. Салықтық және қылмыстық құқықта шетелдік элементтер бойынша жекелеген нормалар бар, бірақ басқа елдерде қазіргі ұғымдар мен тетіктерді «байланыстыру үшін» жеке бөлім қолданылады, яғни азаматтық құқықтан басқа, бірде-бір басқа

құқық саласы жоқ. Өйткені, кез келген шетелдік институт бізде бар құқықтық шындыққа жан-жақты және елеулі байланысты талап етеді.

Жоғарыда көрсетілген міндеттерді шешуде салыстырмалы құқықтанудың рөлін атап өтпеуге болмайды. Ал салыстырмалы құқықтану әдіснамалық институт, халықаралық жеке құқықтың әдіснамалық негізі болып табылады және енді біздің қарыз алу шетелдік құқықтық институтымыздың құқықтық жүйесінде тиісті реттеуді қамтамасыз етуге бағытталған. Ақыр соңында, шетелдік құқықтық институттар мен нормалардың қандай да бір қарыз алуынсыз да, оларды басқа юрисдикцияларда түсіну және қолдану мүмкіндігін қамтамасыз ету қажет, өйткені экономикалық процестерді интернационалдандыру әлемде айқын көрсетілген. Академиялық ғылым тұрғысынан маңызды және келесі констатация ұсынылады: халықаралық жеке құқық саласында доктрина (яғни ғылыми көзқарастар жиынтығы) шетел құқығы нормаларының мазмұнын белгілеу туралы айтқан кезде реттеудің көзі ретінде нормативтік бекітілген (ҚР АҚ 1086-бабы). Доктринаға құқықтың қандай да бір басқа салаларында мұндай рөл бөлінбейді, бұл екі және одан да көп мемлекеттің құқықтық жүйелерінің өзара іс-қимылын қамтамасыз ету үшін тиісті қоғамдық қатынастарды реттеу кезінде нормативтік мазмұн ғана жеткіліксіз, реттеудің қандай да бір аспектілерін өзара ғылыми түсіну негізінде өзара іс-қимылды қамтамасыз ету қажет екендігі туралы біздің тезисіміз растайды.

Халықаралық жеке құқық көздерінің орны мен жүйесі туралы даулар әрдайым өзекті болғанын көрсететін келесі мысал көрсетілді. Сөз халықаралық жеке құқық нормаларының германдық азаматтық жалғануға емес, кіріспе заңның құрамында орналасу себебі туралы болып отыр. Бұл факт үкіметтің мамандары мен азаматтық талапты дайындауға қатысқан заңгерлер арасында туындаған даумен түсіндіріледі. Біріншісі халықаралық жеке құқықты халықаралық жария құқықтың бір бөлігі ретінде қаралады және халықаралық жеке құқық нормаларын азаматтық қиянат құрамына енгізуге қарсы болған, бұл ретте халықаралық шарттар арқылы тиісті коллизияларды шешуге және Германия аумағында әрекет ететін құқық пен шетелдік элементтің қатысуымен қарым-қатынаста қолданылатын айрықша құқықты айқындауға ұмтылысты басшылыққа ала отырып, халықаралық жеке құқық нормаларын жинаудың жалпы бөлігіне енгізу немесе оларды азаматтық жинаудың бірыңғай алтыншы кітабына біріктіру идеясынан бас тартқаннан кейін, арнайы құрылған комиссия ымыраға келу ретінде халықаралық жеке құқық нормаларын кіріспе заңда бекітуді ұсынған болатын. [1].

Англо-саксондық құқық жүйесі үшін жалпы бөлінбейтін құқық теориясына (Common Law) сүйене отырып, салалық бөлу туралы жалпы айтуға тура келмейді, бірақ атауы - private international law - бұл сөзбе - сөз «Жеке халықаралық құқық» ретінде аударуға болады, бұл алғаш рет АҚШ-та қолданылған [2] және түрлі Штаттардың құқық орнатулары арасындағы қақтығыстар сол немесе басқа мәселелерді реттеуде айтарлықтай,

коллизиялық нормалар дамыды-яғни халықаралық жеке құқықтың негізін құрайтын нормалар. АҚШ-та мұндай реттеудің мысалдары ретінде американдық құқық институты дайындаған заңдар қақтығысы туралы заңдардың жинақтарын келтіруге болады (1934 ж., содан кейін 1971 ж.). Луизиана, Виргин аралдарынан және Колумбия федералды округінен басқа барлық Штаттардың шағын түзетулерімен қабылданған АҚШ-тың бірыңғай сауда кодексі, банк мәмілелері мен бағалы қағаздармен операцияларды негізінен реттеуге арналған болса да, кеңістіктегі Заңның қолданылуын және Тараптардың қолдануға жататын құқықты таңдау құқығын анықтайтын нормаларды қамтиды. Луизиана аталған штатында 1991 жылы халықаралық жеке құқық туралы өз заңдары бар.

Ұлыбританияда 1980 жылғы шарттық міндеттемелерге қолданылатын құқық туралы БЭЖ Конвенциясы шеңберінде қабылданған 1990 жылғы шарттарға қолданылатын құқық туралы актінің, сондай-ақ осындай елеулі атауына қарамастан бірнеше жекелеген мәселелерді реттейтін 1995 жылғы Халықаралық жеке құқық туралы заңның бар екенін атап өтуге болады: мысалы, фунт стерлингке қарағанда өзге валютада көрсетілген соманы сот шешімі бойынша тағайындаған жағдайларда сот берешегін алу туралы нормалар; төрелік шешімдер бойынша айыппұл; туралы шындыққа некелердің құқығына сәйкес, рұқсат беруші полигамиялар; таңдау туралы құқық қатынастар және басқа да бірқатар заңнамалары бар. [3]

Алайда, жоғарыда айтылғандардың барлығына қарамастан, құқықтың ағылшындық жүйесі елдерінде негізгі орын сот прецедентіне беріледі, осыған байланысты осы елдерде әртүрлі кодификациялар сот практикасының қорытулары болып табылады.

Әрине, Қазақстан үшін құқықтың континентальдық жүйесінің өкілі ретінде құқықтың осы жүйесінде халықаралық жеке құқықтық реттеудің мысалдары үлкен маңызға ие, сондықтан оларға басты назар аударамыз. Айта кету керек, шет елдердің халықаралық жеке құқығы мәселесі оқу әдебиетінде егжей-тегжейлі баяндалмаған. Мысалы, В. П. Звековтың халықаралық жеке құқық бойынша кеңінен танымал оқулығында халықаралық жеке құқық саласындағы шет елдердің заңнамасы бір жарым беттен тұрады [4], ал оқулықтардың көптеген авторлары тиісті параграфсыз да өтеді. [5].

Халықаралық кодификацияның мысалы ретінде және тарихи бірінші болып 1928 ж. Бустаманте кодексін атап өту қажет - бірқатар мемлекеттер өздерінің ұлттық актілері ретінде аталған кодексті енгізген теңдесі жоқ жағдай: Аргентина, Боливия, Бразилия, Венесуэла, Колумбия, Коста-Рика, Куба, Доминикан республикасы, Эквадор, Эль-Сальвадор (Қазіргі Сальвадор), Гватемала, Гаити, Гондурас, Мексика, Никарагуа, Панама, Парагвай, Перу, Уругвай. Бұл акт ең алдымен ондағы реттеудің толықтығымен сипатталады. Онда кіріспе бөлімге бөлінген 437 мақала және халықаралық жеке құқықтың барлық мәселелері бойынша іс жүзінде 4 кітап бар деп айту жеткілікті: 1) Халықаралық Азаматтық құқық (адамдар - азаматтық, домициль, жеке және заңды тұлғалар, Неке және ажырасу,

отбасылық қатынастар, меншік, оны сатып алудың әртүрлі тәсілдері, заттық құқықтар, міндеттемелер мен шарттар); 2) халықаралық сауда құқығы (көпестер және жалпы сауда туралы, арнайы сауда мәмілелері, ескілік және т.б. туралы).); 3) халықаралық қылмыстық құқық, 4) халықаралық азаматтық процесс (азаматтық және сауда істері бойынша құзыреттіліктің жалпы ережелері, сот талаптары мен сот тапсырмалары, халықаралық соттылық ережелерінен алып тастау (*lis alibi pendens* - басқа, яғни шетелдік, сотта басталған іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұру) және сот шешімдерін орындау, дәлелдемелер, сондай-ақ шетелдік құқықты дәлелдеудің арнайы құралдары бар. [6].

Герман азаматтық тұрғыдағы кіріспе заңға қайтып оралғаннан кейін 1986 жылы Германияда жүзеге асырылған ішкі коллизиялық реттеудің жаңа кодификациясы («Халықаралық жеке құқық» екінші тарауының су Заңына енгізілуі) Еуропада тек төртінші ғана болды (Австриядан 1978 ж., Венгриядан 1979 ж. және Югославиядан 1982 ж. кейін), яғни тарихи перспективада еуропалық елдердегі халықаралық жеке құқықтың нормаларын жүйелендіру соңғы 40 жыл ішінде ауыспалы табыспен жүзеге асырылатынын атап өтуге болады. Кіріспе Заңның «халықаралық жеке құқық» тарауы өте күрделі заң терминологиясымен және реттеудің күрделі техникасымен ерекшеленеді. Бұл тарау алты бөлімнен және тұтастай алғанда, 44 баптан тұрады, бұл отандық реттеумен салыстырмалы: ҚР АК тиісті бөлімі 40 баптан тұрады (екі тарау, олардың соңғысы 9 параграфтан тұрады). 1986 жылы су Заңында Отбасы құқығы бойынша, шарттық міндеттемелер бойынша коллизиялық нормалар, іс жүргізу нормалары, жария тәртіп туралы ескертпе, кері жіберу, халықаралық шарттардың қолданылуы және басқа да бірқатар мәселелер ретке келтірілді, [7] реттеудің нормативтік алқабына Еуропалық Одақ шеңберінде қабылданған 1980 жылғы шарттық міндеттемелерге қолданылатын құқық туралы Рим конвенциясының ережелері енгізілді. Германдық реттеу тиісті кодификация кезінде және басқа да юрисдикцияларда, мысалы, 1989 жылы Жапонияның Азаматтық кодексіне кіріспе заңды жаңарту кезінде, 1998 жылы қабылданған Грузияның халықаралық жеке құқық туралы Заңын әзірлеу кезінде негізге алынғанын атап өту қажет.

Реттеудің қазіргі заманғы үлгісі негізінен 1978 жылы австриялық реттеуге негізделген, бірақ белгілі бір айырмашылықтары бар, 1997 жылы күшіне енген Лихтенштейннің халықаралық жеке құқығы туралы заң (кейінгі өзгерістерімен). Бұл заң 56 баптан тұрады (8 тарау). Осы мемлекетті ірі деп жатқызуға болмайтындығына қарамастан, ол жүргізген кодификация көрсеткіш болып табылады, өйткені дәл осындай мемлекеттер халықаралық ынтымақтастыққа барынша қызығушылық танытуда. [8], белгілі бір уақыт өткеннен кейін, шетелдік реттеудің (негізінен австриялық және швейцариялық) Елеулі рецептісі реттеуге айтарлықтай зиян келтірмегенін атап өтуге болады. Осы актіде кейбір көлемді сұрақтардың жоқтығына қарамастан (мысалы, Халықаралық азаматтық процесс немесе заңды тұлғалар

мәселелері), еуропалық елдердің көпшілігіне тән реттеудің коллизиялық әдісінің мәні осы акт өте толық көрініс тапты. Осы Заңның австриялықтан айырмашылығы ерекшеліктерінің бірі ретінде тиісті мемлекеттің құқығымен «неғұрлым тығыз байланысты» анықтау принципіне оның тартылуын атап өтуге болады, бұл халықаралық жеке қатынастарды қазіргі заманғы реттеудегі өте кең таралған үрдіс болып табылады.

Атап өткен 1987 ж. халықаралық жеке құқық туралы Швейцария заңы осы тақырып бойынша 200 мақаладан тұратын неғұрлым егжей-тегжейлі еуропалық заңдардың бірі ретінде сипаттауға болады. Ол шетелдік жеке және заңды тұлғалар, отбасылық құқық, мұрагерлік, заттық құқық, зияткерлік меншік құқығы, міндетті құқық, Халықаралық азаматтық процесс, халықаралық коммерциялық төрелік туралы жалпы ережелермен қатар, азаматтық, конкурстық іс жүргізу, шетелдік шешімдерді орындау және басқа да мәселелер қарастырылады [9]. Австриялық заңдағыдай, онда істің мән-жайлары барынша тығыз байланысты құқыққа байланыстыру бар.

31.05.1995 Ж. «халықаралық жеке құқықтың итальян жүйесінің реформасы» Заңы 01.09.1995 ж. белгілі бір ерекшеліктермен күшіне енді (осы сәтке дейін жекелеген коллизиялық нормалар 1942 ж. Италияның Азаматтық кодексі болды). Бұл заң 74 баптан тұрады және өзінің реттеуімен халықаралық сипаттағы жеке құқықтық қатынастардың кең ауқымын қамтиды. Осы заңның ерекшелігі оны әзірлеу кезінде сілтеме әдісін кеңінен қолдану және Италия ратификациялаған халықаралық конвенциялардың нормаларын қолдануға сілтеме заңның баптарына енгізу болып табылады.

Осы Заңның орыс тіліндегі аудармасы шыққаннан кейін пайда болған нақтылаулар: итальян құқығы үшін негіз болып табылатын *domicilio* және *residenza* («домицилий» және «резиденция») терминдері тиісінше «тұрғылықты жері» және «болатын жері» деп ауыстырылды, бұл осы ұғымдардың итальян заңнамасында бар мәндеріне мүлдем сәйкес келмейді. Бұл ұғым халықаралық жеке құқықтан бізге белгілі «*lex domicilii*» байланысымен сәйкес келмейді. Италиян құқығына сәйкес домицилий - бұл адам өз істері мен мүдделері үшін негізгі орналасқан жерін белгілеген орын (Италия АК 43-бабының 1-бөлігі). Астында резиденциясы (б. 2 бап 43 АК Италия) түсініледі орын, онда адам өзінің әдеттегі тұрғылықты жері. Резиденция әрбір коммуналдық жанында жүргізілетін азаматтық хал актілерінің тіркелімдерінде тіркеледі, осылайша, осы термин «болатын жері» ретінде ауыстырылуы мүмкін емес, өйткені ол адамның қандай да бір жерде болуының уақытша сипатын көрсетпейді, ал қазіргі уақытта тіркеу деп аталатын тіркеу институтымен ұқсас. Домицилияны анықтау үшін басты критерий ретінде итальяндық заң ғылымы тұлғаның мүліктік және экономикалық мүдделерінің критерийлерін бөліп көрсетеді. Өзге де түрлер анықталды, мысалы, арнайы домицилия: сотқа талап арызбен жүгінген адам барлық құжаттар мен хабарламалар оның ісін жүргізуші адвокаттың кеңсесіне жіберілуі тиіс екенін көрсете отырып, домицилияны таңдауды жүзеге асыра алады. Домицилия мен адамның резиденциясының орналасқан

жері сәйкес келуі немесе сәйкес келмеуі мүмкін, және кейбір жағдайларда дәл осы домицилий әрқашан ресми тұрғылықты жері болып қалатын резиденцияға қарағанда, адамның нақты тұратын жерінің немесе болатын жерінің мекенжайының сипаттамасын сатып ала алады. Сондықтан да домицилияны тұрғылықты жері ретінде, ал резиденцияны тұратын жері ретінде аудару заңның көптеген баптарына шатастырады.

Сондай-ақ, аталған Заңның 9-бабының *giurisdizione volontaria* деп аталатын аудармасын атап өту қажет, бұл «тараптар арасындағы дауларға байланысты емес мәселелер бойынша Юрисдикция» деп аударылған, бірақ сөзбе-сөз аудармасында «ерікті юрисдикция» дегенді білдіреді. Отандық құқықта даудың болмауы ерекше іс жүргізу шеңберінде қаралуға жататын азаматтық істердің белгісі болып табылады, соның салдарынан италиялық Заңның 9-бабында ерекше іс жүргізу істері бойынша юрисдикция туралы сөз болып отыр, ал «ерекше іс жүргізу» термині италиялық «ерікті юрисдикция» терминіне қарағанда істің едәуір ауқымды санатын қамтиды, осыған байланысты неғұрлым дұрыс болса, терминнің сөзбе-сөзбе-сөз аудармасында сақталуы жай ғана болар еді. Осы сияқты 60-бап «*Rappresentanza volontaria*» «өтеусіз өкілдік» деп ауыстырылды. «*Volontario*» сын есім «*volontà*» сөзінен шыққан, бұл «ерік», «ерік білдіру» дегенді білдіреді, яғни заңның нұсқауында емес, адамның ерік білдіруіне негізделген, итальяндық құқықта, сондай-ақ отандық өкілдіктің түрі ретінде заңды (заңды өкілдік) көрсету негізінде пайда болған өкілдік және тұлғаның арнайы уәкілеттігі негізінде пайда болған өкілдік, яғни өкілдіктің түрі ретінде көрсетіледі. басқа сөзбен айтқанда, «ерікті өкілдік» және бұл норма дәл осындай аудармаға ие болуы тиіс[10].

Келтірілген мысалдар біз жұмыстың басында көрсеткен шетелдік құқықтың атаулары мен терминдерін дәл «доктриналдық» түсіндіру қажеттілігін айқын көрсетеді, керісінше жағдайда мұндай қоғамдық қатынастарды тиісінше реттеу мүмкін емес.

Біз Францияда коллизиялық нормалармен ерекше жағдай жасадық. Француз Азаматтық кодексі (Наполеон кодексі) іс жүзінде ондай жоқ, Француз құқығын қолдану шектерін белгілейтін бірнеше ережелер бар (бір жақты коллизиялық нормалар). Мұндай нормалардың негізінде сот практикасы оларды түсіндіру тәртібінде азаматтық құқықтық қатынастардың әртүрлі түрлері бойынша коллизиялық нормаларды қалыптастырды [11]. Халықаралық жеке құқық саласындағы арнайы заңды әзірлеуге талпыныстар Францияда бірнеше рет (мысалы, 1959 ж., 1969 ж. жобалар) қабылданды, бірақ заң жобалары да қалды.

Испанияда 1974 ж. Испанияның Азаматтық кодексінің кіріспе атағы күшіне енді (1990 ж., 1999 ж. және 2000 ж. редакцияланды) халықаралық жеке құқық туралы тарауды және өңіраралық коллизияларға арналған тарауды қамтиды. Тиісінше, келесі сұрақтар көрініс тапты: аумақтық заңды қолдану, біліктілік қақтығысы, заңды айналып өту, кері жіберу, жария тәртіп,

шетелдік құқықты қолдану және қақтығыстардың уақыт ішінде қолданылуы [12].

ҚХР Азаматтық құқығының жалпы ережелері 1986 жылы қабылданды, онда бірқатар коллизиялық нормалар бар: азаматтық әрекет қабілеттілігі, жылжымайтын мүлікке меншік құқығы, деликтілік міндеттемелер, отбасылық қатынастар, мұрагерлік мәселелері бойынша құқықты қолдану туралы [13].

«Жалпы заңдарды қолдануға қатысты құқық туралы Заң» («Хорей») деп аталатын халықаралық жеке құқық туралы жапон Заңы 1898 жылы өз қабылданғаннан кейін бірнеше рет қайта қарауға ұшырады (1942, 1947, 1964, 1986, 1989 жж.). Нақты салаларда халықаралық жеке құқықтың қолданылуына жататын қатынастарды реттеу бірқатар арнайы актілер толықтырылады, мысалы: мұрагерлік қатынастар саласында өсиет өкімдерінің нысанына қолданылатын құқық туралы Заң, азаматтық (бодандық) саласында - азаматтық туралы Заң және т. б. қолданылады. Жекелеген коллизиялық нормалар Азаматтық кодексте, сауда кодексінде, Азаматтық іс жүргізу кодексінде және Жапонияның азаматтық істер бойынша шешімдерді орындауға келтіру туралы заңда қамтылған.

Квебек (Канада) провинциясында өте кең кодификация жүзеге асырылды, онда құқықтың континенттік жүйесі жұмыс істейді. 1994 жылдан бастап онда Халықаралық азаматтық процесті қоса алғанда, халықаралық жеке құқықтың ережелерін кодификациялауды білдіретін жаңа Азаматтық кодекстің (100-ге жуық мақала) әрекет етеді.

Континентальдық құқық жүйесі елдерінің басқа актілерінің арасында мыналарды көрсетеміз: Әзірбайжанның халықаралық жеке құқығы туралы 2000 ж. Заң, Венгрияның халықаралық жеке құқығы туралы 1979 ж. Заң, 1962 ж. заңдардың коллизиялары туралы Заң және 1991 ж. азаматтық істер бойынша халықаралық сот көмегі туралы Заң. Азаматтық келісімдер туралы БАӘ Заңы, Польшаның халықаралық жеке құқық туралы заңы, 1965 ж. Румынияның халықаралық жеке құқық туралы Заңы, 1992 ж. Румынияның халықаралық жеке құқық туралы Заңы, 1999 ж. Словенияның Халықаралық жеке құқық және процесс туралы Заңы, 1998 ж. Тунистің халықаралық жеке құқық кодексі, 1982 ж. Түркияның халықаралық жеке құқық және процесс туралы Заңы, 2005 ж. Украинаның халықаралық жеке құқық туралы Заңы, 2002 ж.

Қазақстан Республикасында Халықаралық жеке құқық саласындағы қатынастарды реттейтін негізгі акт ҚР АҚ «Халықаралық жеке құқық» VII бөлімі болып табылады, оның мазмұны құқықтың континентальдық жүйесі елдеріне қатысты жоғарыда көрсетілген реттеу тезистерімен байланысты болады. ҚР-да және салалық нормативтік актілер бар, оларға жалпы шолу аспектісінде тоқтау орынсыз болып табылады.

Жоғарыда көрсетілген елдерде реттеуді дамытуға тән және АҚ-нің отандық бөлімінде көрініс тапқан үрдістер арасында атап өтуге болады:

- жалпы коллизиялық ұғымдар мен қағидаттарды анықтау (бұл туралы «жалпы ережелер» Жеке тарауының болуы куәландырады»);

- «қатаң» - дан неғұрлым «икемді» коллизиялық байламдарға көшу, атап айтқанда құқықтық қатынастар неғұрлым тығыз байланысты құқықтарды пайдалану, екіжақты нормаларды, қосымша (субсидиарлық), балама және коммулятивтік коллизиялық байламдарды пайдалану;

- қоғамдық қатынастардың жекелеген түрлері бойынша арнайы заңнамаға сілтеме нормаларын пайдалану;

- бөлімнің мазмұны осы саладағы заңнаманы үйлестіру үшін маңызды болып табылатын Ресей Федерациясының және ТМД-ның басқа да елдерінің Модельдік АК, МК-нің ұқсас бөлімдеріне сәйкес келеді.

Отандық МК көрсетілген бөлімінің нормаларын белгілі бір редакциялауға карамастан, ол қандай да бір тұжырымдамалық және елеулі өзгерістерге ұшырамағанын атап өтуге болады.

Салыстыру үшін, мысалы, РФ-да, 30.09.2013 ж. федералдық Заңымен азаматтық заңнаманы реформалау шеңберінде РФ АК осыған ұқсас бөліміне елеулі редакциялық өзгерістер енгізілді (жалпы өзгерістер осы бөлімнің 27 бабына, енгізілген жаңа баптарға қатысты).

РФ АК ең маңызды өзгерістері келесі аспектілерге қатысты: арнайы коллизиялық нормалармен реттелетін қатынастар шеңбері айтарлықтай кеңейтілді, бұл «неғұрлым тығыз байланыс» Жалпы (резервтік) критерийін пайдалану қажеттілігін жоққа шығарады, заң негізінде кредитордың құқықтарын басқа тұлғаға көшіруге жататын құқық туралы баптар, өкілдік қатынастарына, есептеумен міндеттеменің тоқтатылуына, жәбірленушінің сақтандырушымен зиянды өтеу туралы талап етуінің рұқсат етілетіндігін анықтауға қатысты баптар енгізілген., заңды тұлғаны құру туралы шартқа қолданылуға жататын, сондай-ақ заңды тұлға қатысушысының құқықтарын жүзеге асыруға байланысты шартқа және осы нормаға диспозитивтік сипат берілген: көрсетілген шарттарға қолданылуға жататын құқықты таңдау тараптардың келісімі бойынша жүзеге асырылуы мүмкін. Көрсетілген коллизиялық реттеуден басқа ақылы қызмет көрсету шартына, айрықша құқықты иеліктен айыру туралы шартқа қатысты жаңа ережелермен толықтырылды, коммерциялық концессия шарттары мен лицензиялық шартқа қатысты коллизиялық нормалар нақтыланды. [14] Осылайша, баяндалғаннан көруге болады, Халықаралық жеке құқық саласындағы қатынастарды реттеуді жетілдіру ғылыммен қатар, халықаралық алмасу практикасымен де талап етілетін объективті процесс болып табылады.

Тиісінше, Қазақстан Республикасында қоғамдық қатынастардың көрсетілген саласын реттеу құқықтың континентальдық жүйесі елдерінің осындай реттеуін жалпы дамыту арнасында тұр.

Халықаралық жеке құқық саласындағы отандық заңнаманы жетілдіру жөніндегі нақты ұсыныстар мәселесі бойынша, себебі бұл тақырыпқа бірнеше рет сөз сөйлеуге тура келді, оларды тезиспен сілтеме ретінде баяндаймын:

-қарапайым серіктестіктерді (ұжымдық құрылымдарды), континентальды және ағылшынамерикандық құқық жүйелерінің «серіктестіктері» аналогтарын бөліп алу, отандық субъектілердің жеке бір түрі ретінде және осы проблемамен өзара байланысты: мұндай шетелдік субъектілерді, сондай-ақ заңды емес тұлғалардың шекаралық сипаттамалары бар субъектілерді корпоративтік құрылымдарға теңестіру, корпоративтік болып табылатын отандық ұйымдық-құқықтық нысандардың тізбесін анықтау;

- ҚР АҚ 115-бабында жеке азаматтық құқық объектісі ретінде ақпараттың болмауы, бұл осы объектіге коллизиялық байланыстыруды анықтау кезінде проблемаларды туындатады;

- халықаралық жеке құқық саласында да, басқа салаларда да отандық заңнаманы жетілдіру ісінде компаративистика (салыстырмалы құқықтану) нәтижелерін пайдалану және зерттеулерді интенсификациялау;

- заң ұғымдарын (құқықтық біліктілік) саралау кезінде «алдын ала мәселелерді шешу» сатысын енгізу қажеттілігі (бірінші кезекте сот үшін). Әңгіме түрлі мемлекеттердің құқығымен байланысты және тиісті ұғымның мазмұнының сәйкес келмеуі/сәйкес келмеуі/сәйкес келуі/сәйкес келмеуі деп тану үшін коллизиялық мәселені шешуге ықпал ететін кез келген нақты жағдайлар туралы болып отыр. Бірінші кезекте бұл талап қою ұғымына қатысты болуы мүмкін (біліктілік қақтығысы ағылшынамерикандық құқықта талап қою мерзімі-іс жүргізу мәселесі). Бұл мәселемен өзара байланысты: халықаралық шарттың өзінде белгіленген терминология мен анықтамаларға сүйене отырып, халықаралық шарттар ұғымдарының біліктілігі, тұтастай алғанда «автономды біліктілікке» көшу мүмкіндігі болып табылады;

- мынадай мәселені реттеуді халықаралық үйлестіру қажеттілігі: құқықтың континенттік жүйесі шетелдік құқықты объективті құқық ретінде қарастырады және тиісінше оның мазмұнын белгілеу міндеті соттың өзіне жүктеледі, ағылшын-американ құқықтық жүйесі елдерінде шетелдік құқық факт ретінде қолданылады, сондықтан шетелдік құқықтың мазмұнын белгілеу міндеті процестегі тараптарға жүктеледі, ал сот олардың дәлелдерінің негізділігін белгілейді. Жоғарыда айтылғандарға байланысты «заңды факт» терминін заңнамалық түсіндіру қажеттілігі туындайды, ал мүмкін, жалпы халықаралық жеке-құқықтық қатынастарда «объективті құқық» да пайда болады;

- құқық иеленушінің еркінің өзгеруі туралы Жеке алынған мәселені шешу, егер ол өз өкілінің өкілеттігінде белгілі бір шекараны орнатса және олар мәміле жасаған елдің құқығына беймәлім болса (ҚР АҚ 1101-бабының 2-тармағы), өйткені құқық иеленушінің қалауы бойынша өкіл өкілеттігінің кеңеюі орын алады;

- ҚР АҚ-нің тиісті бөлімінде Халықаралық жеке құқықтық қатынастарды реттеуде елеулі кеңейту қажеттілігі немесе жеке акт қабылдау.

Пайдалынған әдебиеттер тізімі:

1. www.cisg.ru
2. Гражданское право. Учебник для вузов (академический курс). / Отв. ред. М.К. Сулейменов, Ю.Г. Басин. - Алматы, 2004. Т. 3. С. 363.
3. См.: Ануфриева Л.П. Международное частное право: В 3-х т. Том 1. Общая часть: Учебник. М.: Издательство БЕК, 2002. С. 131.
4. См.: Звеков В.П. Международное частное право. Курс лекций. М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. С. 91.
5. См., например, Каменецкая М.С. Международное частное право: Учебно-практическое пособие. М.: Изд. Центр УФОИ, 2007.
6. См.: Ануфриева Л.П. Указ. соч. С. 128.
7. Международное частное право. Учебник / Под. ред. Г.К. Дмитриевой. М.: Проспект, 2004. С. 82.
8. См.: Лихтенштейн, в том или ином качестве, фигурирует в различных списках государств со льготным налогообложением.
9. См.: Богуславский М.М. Международное частное право: Учебник. М.: Юрист, 2005. С. 84.
10. www.cisg.ru
11. Международное частное право. Учебник / Под. ред. Г.К.Дмитриевой. М.: Проспект, 2004. С. 83.
12. См.: Ануфриева Л.П. Указ. соч. С. 133.
13. См.: Богуславский М.М. Указ. соч. С. 83.
14. См.: Витрянский В.В. Реформа российского гражданского законодательства: промежуточные итоги. М.: Статут. 2018. С. 28.